

‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ : ਇਕ ਅਧਿਐਨ

Ms. Manpreet Kaur

Research Scholar

Department of Panjabi, Kurukshetra University, Kurukshetra,

Email id: Panjabi2022manpreet@kuk.ac.in

and

Major Singh

Research Scholar

Department of Punjabi, Central university of Punjab Ghudda Bathinda

Email id : punjabi2022major@kuk.ac.in

ਸਾਰਾਂਸ਼ : ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਸ ਖੋਜ-ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਆਧਾਰ ਉਭਰਦੀ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ, ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਰਬੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਉਰਦੂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਖੇਤਰ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰ, ਅਖ਼ਲਾਕ, ਫਲਸਫ਼ਾ, ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਮੁੱਦੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜ਼ਾਜੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਪਿਆਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਵੰਡ ਦਾ ਦਰਦ, ਭੌਤਿਕਵਾਦ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ, ਜੰਗ ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਕ ਮਸਲੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਕਈ ਵਾਰ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਸੁਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ “ਇਬਾਦਤ” ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਖੋਜ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਪੱਖ ਦੀ ਵੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—ਮਤਲਾ, ਕਾਫੀਆ, ਰਦੀਫ਼ ਅਤੇ ਬਹਿਰ ਦੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਨਿਭਾਅ। ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਤਕਨੀਕੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਝਲਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਰੂਪ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੈ। ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਨਯੋਗ ਹੈ।

ਕੁੰਜੀ ਸ਼ਬਦ:- ਤਸਬੀਬ, ਤਸਵੀਰ, ਭੌਤਿਕਵਾਦ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ, ਤਗੱਜੁਲ।

1.0 ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ

ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਮੱਧਕਾਲੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਆਉਂਦੇ ਆਉਂਦੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਾਵਿ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਰਬੀ ‘ਕਸੀਦੇ’ ਤੋਂ ਇਰਾਨੀ ‘ਚਾਮੇ’ ਰਾਹੀਂ ਉਰਦੂ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਕਾਵਿ

ਰੂਪ ਬਨਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਕਸੀਦੇ ਦੇ ਭਾਗ ‘ਤਸਬੀਬ’ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਨਵੇਂ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਦਾ ਨਾਂ ‘ਗ਼ਜ਼ਲ’ ਪੈ ਗਇਆ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇੱਕ ਧਾਤੂ (root) ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਰਿਆ ਰੂਪੀ ਸੰਗਿਆ ‘ਤਗ਼ਜ਼ਲ’ ਬਣੀ ਹੈ ‘ਤਗ਼ਜ਼ਲ’ ਦਾ ਅਰਥ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਉਹ ਸਿਰਫ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਹੁਸਨ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”¹

ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਹੁਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਬਾਬ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਧੁਰਾ ਕੇਵਲ ਸ਼ਬਾਬ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਮਾਂ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਆਉਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਖੇਤਰ ਬੇਹਦ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਤਸੱਵੁਫ਼, ਅਖਲਾਕ ਤੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਦਾਖਿਲ ਹੁੰਦੇ ਗਏ।

ਤਸਵੱਫ਼ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਲਈ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਜਰੀਆ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੱਫ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਵੀ ਇਬਾਦਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਰਾਹੀਂ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਜਿਹੇ ਭਾਵ ਉਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਮਰਦ ਗ਼ਜ਼ਲਗੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਾਰੀ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰਾਂ ਵੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਚਰਨ ਕੌਰ ਕੋਚਰ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਅਨੂ ਬਾਲਾ, ਰਬੀਨਾ ਸ਼ਮਨਮ, ਕੁਲਜੀਤ ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਤੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਨੂਰਮੀਤ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੰਮੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਕਲਾਮ ਵਿੱਚ ਉਭਰਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਰਾਹੀਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਹੱਥਲੇ ਖੇਜ ਪੇਪਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਦੂਜਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਦੋਵੇਂ ਰੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਵੇਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਮਿਜਾਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰਿਆਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਤਾਂ ਬਣਾਈ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਨੂੰ ਵੱਖੇ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਾਇਰਾਂ ਵੀ ਭੇਂਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਭਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਨਾਮਨਾ ਖੱਟਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਉਤਰਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਵਿੱਚ

ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੇ ਅਕਸ ਫਰੋਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾ ਵਿਚੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦੱਬੇ ਸੁਪਣਿਆਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੇ ਅਕਸ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨੇ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਭਟਕਣ ਭਰਿਆ ਮਨੁੱਖ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵਿਚ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਦਰਾਂ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਆਖਿਰ ਉਸਦੀ ਭਟਕਣ ਆਪਣੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਫਰੋਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿਫਰ ਮਨ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਆਪਣੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਤੇਰੇ ਅਹਿਸਾਨ ਦੇ ਸਦਕੇ ਜੇ ਮਿਲਿਆ ਖੋਣ ਦੇ ਮੈਨੂੰ
ਇਹ ਹਾਸਿਲ ਰੱਖ ਲੈ ਆਪਣੇ ਸਿਫਰ ਹੁਣ ਹੋਣ ਦੇ ਮੈਨੂੰ

ਤੇਰੇ ਦਰ ਤੀਕ ਆਏ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਚਾਨਣ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਲਈ
ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਪਾ ਲਿਆ ਆਖਿਰ ਸੇ ਬੂਹਾ ਢੋਣ ਦੇ ਮੈਨੂੰ।ⁱⁱ

ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਔਰਤ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਕੁੱਝ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲੀ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਘਾਰ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਕੀਤੇ ਨਾ ਕੀਤੇ ਮਰਦ ਦੀ ਧੌਂਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਜਰੂਰ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੁੱਝ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰੀ। ਕਿਉਂਕੀ ਉੱਥੇ ਅੱਜ ਵੀ ਔਰਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਔਰਤ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਮਰਦ ਹਰ ਬੰਦਿਸ਼ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਿਆਂ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ :

ਉਹ ਵੀ ਗੁੱਤਾਂ ਮਿਣਦੇ ਨੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਛ ਵੀ ਮੁੰਨੀ ਏ

ਇਜ਼ਤ ਥੋਡੀ ਪੱਗ ਨਈਂ ?
ਇਜ਼ਤ ਕੱਲੀ ਚੁੰਨੀ ਏ ?ⁱⁱⁱ

ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਕ ਮੀਜਾਜੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੀ ਵੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹੱਸ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ।

ਕਿੰਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਓਂਕੇ ਬਣੀਆਂ ਕਿੰਨੇ ਹਾਸੇ ਰੇਏ
ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਜਾ ਸੱਜਣ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਜੇਗੇ ਹੋਏ
ਨੇਰੂ ਜਰ੍ਹਾਂ ਕੁ ਜਦ ਵੀ ਵਧਿਆ ਨੱਸ ਗਏ ਸਭ ਪਰਛਾਂਵੇਂ
ਕਿੱਥੋਂ ਐਸਾ ਸਾਥ ਥਿਆਵੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਲ ਖਲੇਏ।^{iv}

ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀਆ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਉਂਕੀ ਕਾਫ਼ੀਆ ਵਿਚ ਉਪਰਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਖਰ ਮੇਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀਆ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਰਦੀਫ਼ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਹੇਠਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਾਲੇ ਕਾਫ਼ੀਏ ਵਿਚ ਵੱਧ ਅੱਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਤੁਕਾਤ ਲਈ ਤਾਂ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਉਸਦੇ ਵਿਧਾਨ ਪੱਖੋਂ ਕਚੀਆਈ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵੰਡ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਹੋਈ ਦੁਰਗਤੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਬੇਦਰਦ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮ ਸਨ ਕੀ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਜਹਿਰ ਘੋਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਦਮ ਘੁੱਟ ਗਿਆ। ਵੰਡ ਦੇ ਉਸ ਦਰਦ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਆਪਣੀ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ –

ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਐਸੀ ਚੱਲੀ ਨਾਮ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵੰਡ
ਪਿਆਰ, ਮੁਹੱਬਤ ਡੂੰਘੇ ਲਹਿ ਗਏ ਰਾਜਨੀਤੀ ਪ੍ਰਚੰਡ
ਨਫਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਭਾਂਬੜ ਹੋ ਗਈ ਖੂਨ ਦੇ ਦਰਿਆ ਡੁੱਲੇ
ਜਹਿਰੋਂ ਕੋੜੇ ਹੋ ਗਏ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੇ ਸੀ ਲੱਗਦੇ ਖੰਡ।^v

ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਰਾ ਦੇਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਨੂੰ ਵੰਡਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਸੁੱਟਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਰਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਸੀ ਮਨੁੱਖੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉੱਤਰ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਭੌਤਿਕ/ਸੰਸਾਰਿਕ ਸੁੱਖਾਂ ਵੱਲ ਭੱਜਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਭੌਤਿਕ ਸੁੱਖ ਇਸ ਕਦਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜੱਦੋ -ਜਹਿਦ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗਵਾਉਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋੜ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਗਜ਼ਲਕਾਰਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਪੱਥਰ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ
ਤਿਤਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੀ ਵੀ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ
ਇਹ ਕੈਸੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ ?
ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਕਦੇ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਵਰਤਾਂਗੇ
ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ।^{vi}

ਅਜੋਕੇ ਦੌਰ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਨਿਘਾਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਬਣਕੇ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਜਿਹੇ ਮਹੌਲ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ‘ਵਾੜ ਹੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਖਾ ਰਹੀ ਹੈ’ ਜਨਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਨਿਘਾਰ ਲਈ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਖਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਹੱਕ ਸੱਚ ਤਾਂ ਛਿਕੇ ਹੀ ਟੰਗੇ ਜਾਣੇ ਸੀ
ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ
ਯਾਰ ਨੇ ਜਿਸਦੇ ਸਾਰੇ ਚੇਰ ਉੱਚਕੇ ਹੀ
ਚੰਗਾ ਚੋਕੀਦਾਰ ਬਣਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋ।^{vii}

ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹਰ ਕੁਰੀਤੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਮਨ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਰੀੜ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਿਕਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਤਰਆਧੁਨਿਕਤਾ ਅਤੇ ਨਾਰੀਵਾਦ ਵਰਗੇ ਅਜੇਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪੁੰਗਰਦੀਆਂ ਰੀੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਸੋਚ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਖੇਖਲਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ 'ਚ ਗੁੰਮਾਂ
ਐਧਰ ਆ ਤੇਰਾ ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਾਂ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣੈ
ਸੱਤ ਜਨਮਾਂ ਦਾ ਮੇਰਾ ਜੁੰਮਾਂ।^{viii}

ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਬਾਰੇ ਮੈਲਾਨਾ ਅਲਤਾਫ਼ ਹੁਸੈਨ ਸਾਹਿਬ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਜੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੁੱਠ ਨਾ ਚਾੜੀ ਜਾਵੇ ,ਤਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਜਾਂ ਲੇਕਪ੍ਰੀਯ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਸਕਿਲ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰਕਾ ਬਣ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਨਸ਼ੇ ਦਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣਾ।^{ix}

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਮਾਜਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਗੋਂ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚਲੀ ਸਾਹਿਤਕਤਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਜੇਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਜ਼ਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਅਰਥ ਭਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਨਵੇਂ ਉੱਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਕੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲਿਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਆਖ ਕੇ ਪਰੋਸਦੇ ਹਨ

ਜੇਨਾ ਅੱਜ ਦੀ ਅੱਖ ਪਛਾਣੀ ਬੀਬਾ ਜੀ
ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਵਿਗੜੀ ਲਓ ਕਹਾਣੀ ਬੀਬੀ ਜੀ
ਹਾਲੇ ਤੈਨੂੰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਗ਼ਜ਼ਲ ਹੀ ਲੱਗੇਗੀ
ਹਾਲੇ ਤੇਰੀ ਉਮਰ ਨਿਆਣੀ ਬੀਬਾ ਜੀ।^x

ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਫਿਕਰਮੰਦੀ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਿਆਂ ਸੁਲੱਖਣ ਸਰਹੱਦੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

“ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਪਿਆਰੀ ਅਤੇ ਨਾਜੁਕ ਜਿਹੀ ਸਿਨਫ਼ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਨਫ਼ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪਰਪੱਕਤਾ ਦੇ ਐਨ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।”^{xi}

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪਸਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ੇਸ਼ਠਤਾ ਵੀ ਇਕ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਬਦਲਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਾਤ ਦਾ ਮਸਲਾ। ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕੀ ਕੀਤੇ ਨਾ ਕੀਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਜਾਤ ਦੀ ਵਿਕਰਾਲ ਸਮੱਸਿਆ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂਕੀ ਜਾਤ ਤੋਂ ਹੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਬਦਬਾ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ‘ਸੂਦਰ’ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਵਾਦ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਿੱਧਾ ਜਾ ਕੇ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੇਮਸ ਮੈਸੀ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

“ਧਰਮ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਹੀਂ, ਅੱਜ ਵੀ ਦਲਿੱਤ ਵਰਗ ਨੂੰ ਅੱਡ ਰੱਖ ਕੇ, ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਖੋਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।”^{xii}

ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਾਵਿ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਾਇਰਾ ਜਾਹਿਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਵਿ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਖਾਲਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਦਰਤਾ ਦਾ ਸੇਕ ਕਦੇ ਲੱਗਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਦਲਦਲ ਵਿੱਚ ਧਸਦੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਹਲਚਲ ਨਾਲ ਹੀ ਦਲ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਦਲਾਂ ਦੇ ਰਹਿਨੁਮਾ ਬਣਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਦਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਥੋੜੀ ਹਲਚਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਣਾ ਅਜੋਕੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਫੈਸ਼ਨ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚਲੇ ਫੈਸ਼ਨ ਲਈ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਲਿਖਦੀ ਹੈ-

ਕੁਰਸੀ ਜਦ ਭੇਰਾ ਕੁ ਉੱਪਰ ਥੱਲੇ ਹੋਈ ਹੋਊ
ਪੱਗਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਏ ਨਿਰਲੱਜੇ ਹੋਵਣਗੇ
ਕਵਿਤਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰੂਹ ਦੀ ਰੋਟੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ
ਟੱਬਰ ਦੇ ਜੀਅ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੱਜੇ ਹੋਵਣਗੇ^{xiii}

ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਮੁੱਹਬਤ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਮਹਿਰਮ ਨਾਲ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥ ਤੋਂ ਵਿਹੁਣੇ ਹੋਣ ਬਾਅਦ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੰਪਤੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਝਗੜੇ-ਝੇੜੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਵਾਅਦੇ-ਕਸਮਾਂ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ-

ਇਹ ਜੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਪ ਸਹੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਅੱਜ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਝੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਨਿਬੜਦੀ ਹਾਂ ਉੱਤੇ
ਪਿੱਛੋਂ ਤਾਂ ਹਰ ਗੱਲ ਨਿਬੇੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ।^{xiv}

ਜੰਗ ਜਾ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਦੇ ਚਿਰਾਗ ਬੁਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਹੀ ਮਾਵਾਂ ਕੁਰਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸੇ ਹੀ ਬੱਚੇ ਯਤੀਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤ ਦਾਨ ਆਪਣਾ ਲਾਭ ਭਾਲਦੇ ਹਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੌਮ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਚਾਹੇ ਫਿਰ ਉਹ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਪਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਆਲਮ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਕਮ ਰਾਨਾ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਵਾਮ ਨੂੰ ਜੰਗਾਂ ਵਰਗੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਸੂਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਫਿਰ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਰਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ :

ਸੀਨੇ ਉੱਪਰ ਹੱਥ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ, ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਇਰਸ਼ਾਦ ਕਿਹਾ
ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ ਕੀ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ
ਦੇਵੇਂ ਪਾਸੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲੀ ਦੇਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੁੱਤ ਮਰੇ

ਦੇਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪਰ ਮਾਵਾਂ ਨੇ 'ਸਦਾ ਰਹੇ ਆਬਾਦ' ਕਿਹਾ।^{xv}

ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਤਰ ਜਿੱਥੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸਦੱਦ ਉਸੇ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਢਾਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੋਟਾਂ ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਫਸਾਦਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਸਦਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹਨੇਰੇ ਸਦਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਗਜ਼ਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਭੁਲ ਭੁਲੇਖੇ ਰੋਸ਼ਨੀਆਂ ਨੇ ਵਣਜ ਕਮਾਇਆ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ
ਪੇਟਾ-ਪੇਟਾ ਚਾਨਣ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸਤਾਂ ਵਿਚ ਉਤਾਰੀ ਰਾਤ
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਅੱਗਾਂ ਲੱਗਣ ਖੂਨ ਦੀ ਹੇਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ
ਦਿੱਲੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਵੇ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਰਾਤ।^{xvi}

ਇਸ ਗਜ਼ਲ ਵਿਚ ਉਤਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀਆ (ਉਤਾਰੀ) ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ (ਸਰਕਾਰੀ) ਕਾਫ਼ੀਆ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਕਾਂਤ ਬੇਸ਼ਕ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਦੂਜੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਉਤਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਤੁਕਾਂਤ ਮੇਲ ਲਈ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਜੇਕਰ ਅਰਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਦੇ ਵਜੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ। ਕਿਉਂਕੀ ਉਤਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ 'ਉ' ਨਾ ਔਕੜ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਕਲਾ 'ਸ' ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਉਸ ਨਾਲ 'ਰ' ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਰਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਸਮੇਂ ਸ਼ਿਅਰ ਦੇ ਵਜਨ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖੋਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਲਫ਼ਤ ਉਤੇ ਹੀ ਗਜ਼ਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਹਰ ਭਖਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਜ਼ਲ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ਼ਕ ਮਿਜਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ਼ਕ ਹਕੀਕੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਾਇਰਾ ਕੇਵਲ ਇਸ਼ਕ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਵਿਚ ਬਗ਼ਾਵਤੀ ਸੁਰ ਵੀ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰੀ ਇਬਾਦਤ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਮੁਹੱਬਤ ਲਿਖਾਂਗੀ, ਬਗ਼ਾਵਤ ਲਿਖਾਂਗੀ
ਮੈਂ ਦੇਹਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਿਖਾਂਗੀ
ਲਿਖਾਂਗੀ ਕਿ ਲਿਖਣਾ ਨਾ ਲਿਖਣੇ ਦੀ ਖਾਤਿਰ
ਮੈਂ ਲਿਖਣੇ ਨੂੰ 'ਉਸ' ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਲਿਖਾਂਗੀ।^{xvii}

ਇਸ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ 'ਜ਼ਰੂਰਤ' ਕਾਫ਼ੀਆ ਨੂੰ ਦੁਲੈਕੜ ਅਤੇ 'ਇਬਾਦਤ' ਨੂੰ ਸਿਹਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਬਾਦਤ ਹੀ ਮੁੱਤਹਰਕ ਦੀ ਸ਼ੇਣੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਰੂਰਤ ਵਿਚਲਾ ਦੁਲੈਕੜ ਇਕ ਦੀਰਘ ਲੱਗ ਹੈ ਅਤੇ ਦੀਰਘ ਲੱਗ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਵੀ ਮੁੱਤਹਰਕ ਵਜੋਂ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਵਜਨ ਪੱਖੋਂ ਠੀਕ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜਿਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੇਕਰ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਪੱਖੋਂ ਬੇਸ਼ਕ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਗਜ਼ਲਕਾਰਾ ਨੇ ਮਤਲਾ, ਕਾਫ਼ੀਆ, ਰਦੀਫ ਅਤੇ ਮਕਤਾ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ ਵਿੱਚ

ਵਰਤਣ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗਜ਼ਲਕਾਰਾ ਨੇ ਹਰ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਮਤਲੇ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਨੂੰ ਬਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗਜ਼ਲ ਮੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਮਤਲਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਕ ਮਤਲਾ ਵਰਤਣਾ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਗੁਣ ਵਾਂਗ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਤਲੇ ਬਿਨਾਂ ਗਜ਼ਲ ਸੋਭਦੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗਜ਼ਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਵੱਜੋਂ ਜਾਂ ਸੁਰੂਆਤ ਵਜੋਂ ਗਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਤਲੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਮਤਲਾ ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਤਲਾ ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿੱਥੋਂ ਗਜ਼ਲ ਰੂਪੀ ਸੂਰਜ ਚੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮਤਲੇ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਮਿਸਰੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਹਮ ਕਾਫੀਆ ਤੇ ਹਮ-ਰਦੀਫ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਤਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਅਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮਿਸਰੇ ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਮਤਲੇ ਦੇ ਤੁਕਾਂਤ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੇ ਤੁਕਾਂਤ ਨਾ ਰਲਣ ਤਾਂ ਉਹ ਗਜ਼ਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਕਤਅ ਜਾਂ ਕਾਵਿ- ਟੁਕੜੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” xviii

ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਔਗੁਣ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਂ ਰਦੀਫ ਨੂੰ ਕਾਫੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਰਦੀਫ ਵਰਗਾ ਦੇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ :

ਕਿੰਨੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਬਣੀਆਂ ਕਿੰਨੇ ਹਾਸੇ ਰੇਏ
ਫੇਰ ਕਿਤੇ ਜਾਂ ਸੱਜਣ ਜੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਜੇਗੇ ਹੋਏ
ਨੇਰੂ ਜ਼ਰਾ ਕੂ ਜਦ ਵੀ ਵਧਿਆ ਨੱਸ ਗਏ ਸਭ ਪਰਛਾਵੇਂ
ਕਿੱਥੋਂ ਐਸਾ ਸਾਥ ਥਿਆਵੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਲ ਖਲੇਏ xix

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿੱਚ ਤੁਕਾਂਤ ਰੇਏ ਹੋਏ ਅਤੇ ਖਲੇਏ ਬਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਤੁਕਾਂਤ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਰਦੀਫ ਕਿਹੜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਤੁਕਾਂਤ ਨਾਲ ਰਦੀਫ ਨੂੰ ਇੱਕਮਿਕ ਕਰ ਰਦੀਫ ਦਾ ਵਜੂਦ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਡਾ ਐਸ ਤਰਸੇਮ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਜ਼ਲ ਕਦੇ ਵੀ ਰਦੀਫ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਇਸ ਦੇ ਹੱਲ ਵਜੋਂ ਇਸ ਤਰਸੇਮ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

“ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਿਅਰ ਰਦੀਫ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿੱਥੇ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਰਦੀਫ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉੱਥੇ ਕਾਫੀਏ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਮਾਤਰਾ ਹੀ ਰਦੀਫ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ।” xx

ਇਸ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿੱਚ ਬੇਸ਼ੱਕ ਰਦੀਫ ਤੁਕਾਂਤ ਨਾਲ ਰਲਗੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਿਅਰ ਵਿੱਚ ਰਦੀਫ ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕੇਵਲ ਰਦੀਫ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਕਾਂਤ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਂ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਿਅਰ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਕਤੀਹ ਭਾਵ ਸ਼ਿਅਰ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਰੁਕਣਾ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਤੋਲਣਾ ਅਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਿਅਰ ਕਿਸ ਬਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਬਹਿਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਦੇ ਇੱਕ ਸ਼ਿਅਰ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਬਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਨਿਆ ਕੀਤਾ ਹੈ ਨਮੂਨੇ ਵਜੋਂ :

ਜਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਵਾਸਾ ਇਸ਼ਕੇ ਦਾ ਹੱਡ ਮਾਸ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਹੀ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਬਨਵਾਸ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਨੇ।^{xxi}

ਤਕਤੀਹ ਪੇਸ਼ ਹੈ :

ਮੁ ਫਾ ਈ ਲੁਨ	ਫਾ ਇ ਲਾ ਤੁਨ	ਮੁ ਫਾ ਈ ਲੁਨ	ਫਾ ਇ ਲਾ ਤੁਨ
¹ ² ^{2.} ^{2.}	^{2.} ¹ ^{2.} ^{2.}	^{1.} ^{2.} ^{2.} ^{2.}	^{2.} ^{1.} ^{2.} ^{2.}
ਜਿ ਥੋਨ+ਹੀ+ਵਾ	ਸਾ+ਇ ਸਕੇ+ਦਾਰ	ਡ ਮਾਂ+ਸਨੂੰ+ਜਿੰ	ਦਾ+ਰ ਖਦੇ+ ਨੇ
ਅ ਪਣੇ+ਹੀ+ਅੰ।	ਦਰ+ਅ ਪਣੇ+ਲਈ।	ਬ ਨਵਾਂ+ਸਨੂੰ + ਜਿੰ	ਦਾ+ਰ ਖਦੇ+ ਨੇ

ਬਹਿਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ

ਵਜ਼ਨ – ਮੁਫਾਈਲੁਨ, ਫਾਇਲਾਤੁਨ

ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਅਰ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਬਹਿਰ ਮੁਜ਼ਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਿਅਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਮਕਤਾ, ਮਤਲਾ, ਕਾਫੀਆ ਅਤੇ ਰਦੀਫ ਹੀ ਸਗੋਂ 19 ਬਹਿਰਾ ਦੀ ਬੰਦਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਬਖ਼ੂਬੀ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਅਤੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਜਿਹੀ ਸਿਨਫ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰ ਅਖਵਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਸੌਖਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੀ ਵਿਧਾ ਨਾਲ ਨਿਆ ਕਰਨਾ ਸ਼ਾਇਰ ਲਈ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸਿਅਰ ਦੀ ਤਕਤੀਹ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਵਜ਼ਨ ਤੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ਾਇਰਾ ਨੇ ਬਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਅਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਬਖ਼ੂਬੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਭਰਵੀਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਖੋਜ ਪੇਪਰ ਦੇ ਸੀਮਤ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵਾਜਿਬ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ਜ਼ਲ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਨਵੀਂ ਉਭਰਦੀ ਸ਼ਾਇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ ਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਜੀਅ ਕਰਦੈ’ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ।

2.0 ਹਵਾਲੇ

ⁱ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1985, ਪੰਨਾ 18 19.

ⁱⁱ ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ, ਜੀਅ ਕਰਦੈ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ 32.

ⁱⁱⁱ ਉਹੀ ਪੰਨਾ 38.

^{iv} ਉਹੀ ਪੰਨਾ 44.

^v ਉਹੀ ਪੰਨਾ 56.

^{vi} ਉਹੀ ਪੰਨਾ 58.

^{vii} ਉਹੀ ਪੰਨਾ 58.

^{viii} ਉਹੀ ਪੰਨਾ 66.

-
- ix ਗ਼ਜ਼ਲ ਕੀ ਹੈ, ਦੀਪਕ ਜੈਤੋਈ, ਸੰਗਮ ਪਬਲਿਕੇਸ਼ਨ, ਸਮਾਣਾ, ਪੰਨਾ ਨੰ 22.
- x ਉਹੀ ਰਚਨਾ, ਉਹੀ ਪੰਨਾ 76.
- xi ਉਹੀ ਰਚਨਾ, ਉਹੀ ਪੰਨਾ 76.
- xii ਸੁਲੱਖਣ ਸਰਹੱਦੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਰੂਪ ਤੇ ਅਕਾਰ, ਪੰਨਾ ਨੰ 9.
- xiii ਪਰਮਜੀਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਦਲਿਤ ਸਰੋਕਾਰ, ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ, 2010, ਪੰਨਾ ਨੰ 32.
- xiv ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ, ਜੀਅ ਕਰਦੈ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ 88.
- xv ਉਹੀ ਪੰਨਾ 92.
- xvi ਉਹੀ ਪੰਨਾ 100.
- xvii ਉਹੀ ਪੰਨਾ 104.
- xviii ਉਹੀ ਪੰਨਾ 116.
- xix ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 1985, ਪੰਨਾ 23.
- xx ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ, ਜੀਅ ਕਰਦੈ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ 44.
- xxi ਐਸ ਤਰਸੇਮ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਰੂਜ਼ ਤੇ ਪਿੰਗਲ, ਸੰਗਮ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਸਮਾਣਾ, 2014, ਪੰਨਾ 173.
ਸਿਮਰਨ ਅਕਸ, ਜੀਅ ਕਰਦੈ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2023, ਪੰਨਾ 28.